

Oče je . . .

Akt iz tragike življenja. — Spisal F. S. Finžgar.

I.

Pod mostom je pokal drobno-prasketajoč, tanek led in se sesedal v bistro vodo. Valovi — no, saj niso bili valovi — valčki, čisti in igrajoči kot bi gomazelo po vrhu potoka probujeno mravljišče — ti so se lesketali v prečistem solncu svečana, ki je z naraščajočo močjo začelo gospodariti zimi in snegu. Snega je bilo do kolena — a bil je južen pa komaj enodnevnik. Kako se je posedal pred solncem, kako se krčil in topil! Solnce je pa vladalo mogočno, čisto, jasno na steklenogladkem nebesu. Z dreves so cepale kepe nabranega snega, veje so se dvigale in po izgubi teže še veselja drhtele nekaj trenutkov, da so se iznebile sitne mrzle peze.

To vreme, to zares nekam razkošno zimsko vreme jo je izvabilo iz hiše. Sredi mosta je obstala, gledala v vodo, gledala ko jajčna lupina tanki led, kateri se je bolj in bolj krčil in sesedal — potem se je pa sklonila, bele roke — bele kot sneg — so zgnetle kepico za kepico, katere je stavila na ograjo mosta, potem pa začela streljati v led in se smejati s čistim glasom angelske duše.

Tedaj je bila krasna! Rokavčka si je bila malo zavihala, mrzlota snega ji je lahko pordila beloto njenih rok, črne cipelice so se strogo črtale v snegu v najfinjših obrisih, čelo so ji venčali mehki, plavi lasje, ki nikakor niso bili priviti in pripeti in urejeni z naporom dveurne toalete, a bili sami po sebi krasni, saj so prišli taki iz roke nepokvarjene narave. Po hrbtu so se stekali ti lasje v dve dolgi, močni kiti, katerih konca sta bila prevezana s svilnatim trakom — izpod katerega je gledal še dolg čopič svilnatih laskov, ki so se lesketali v solncu liki njegovi lastni prameni.

„Rozala!“

Izpred lepe, nadstropne hiše — majhna grajščina bi ji lahko rekli — je zadonel

dokaj srep glas. Blondinka se je kar stresla, iz dvignjene roke je padla kepa na tla, in v par trenutkih je stala pred očetom, ki je bil na hišnem pragu.

„Rozala! Da moreš biti taka! Vsak dan si bolj za nič!“

Deklica je brisala mokri roki, oči je uprla začudena v očeta, ustka so se ji nehoté odprla toliko, da je bilo videti za drobno zrno belih zob — bila je razočarana.

„Ata!“

Samo to je rekla. Glas se ji je tresel. Prihajal je iz prs, v katerih je bilo živo, vroče srce, srce vse polno nedeljene ljubezni — edine ljubezni do očeta — a tudi iz srca, ki je bilo vajeno vračane očetove ljubezni, vajeno mehkih besedi, ljubih pogledov in za vsako prošnjo odprte roke. „Ata!“ Samo ta beseda je izdala vso njeno notranjost. Ta naglas, proseč, vprašajoč, tožen — ta naglas je razumel oče; mrkle njegove oči niso mogle zreti v globokost in azurno čistost hčerinih oči.

„Otrok!“

Obrnil se je od nje in odkorakal trdih stopinj po mogočni, potlakani veži.

Zalka je postala še trenutek na pragu, potem pa je šla brzo v sobico, sesedla se bolj kot sedla k mizici, zagledala se s široko odprtimi očmi v njeno ploskev — glava ji je lezla vedno niže in niže — prekrižala je bele roke na mizi in mednje ji je klonila glava . . .

Po sobi so plavali tihi, pritajeni, neskončno bolešni vzdih . . .

Zalka je jokala. Pa ni bil ta jok — jok otroka, ko mu odrečeš igračo, odbiješ prošnjo; — ni bil jok trme; ni bil jok vsled kazni; a bile so solze neizmerno, nepričakovano — prvič užaljene duše, užaljene od tistega, ki ga je najbolj ljubila, užaljene od tistega, ki ji je edini na svetu vračal podvojeno ljubezen!

Oče jo je bil poklical — oče — in kako! „R-r-o-za-la!“ Ta trdi rr — ta l — kako je oče to izgovoril! Nihče je ni še tako pozval, kar živi — nihče in najmanj oče! Doslej je bila Zalka, ljubljena, pestovana Zalka, atova Zalka edinka, srček — danes — pa to! Moj Bog! „En trd izrek — srce se strè!“

Zalka dvigne glavo, roke ji sklenjene omahnejo v naročaj, oko ji obstane na podobici, ki je visela nad mizo na steni. Na dolgih vejicah se je poznal sled solzá. Nepremično zre v to podobico, s katere jo je gledala skrbno, dobrohotno, a vendar z neko bojaznijo — njena rajna mati. Le malo hipov ji je ostalo lice mirno — začele so drgetati mišice krog ustnic, oči so zaplavale v solzah, Zalka je zajokala na glas, planila k steni, snela sličico ter jo pričela poljubovati.

„Mamica, moja mamica, zakaj si me zapustila! Ti ne veš, ata je hud name — pa nič mu nisem naredila — nič . . . Kje si, da bi ti potožila, kje si, da bi te objela in se zjokala na tvojih prsih!“

V sobo stopi Katra, stara pestunja. Bila je pri tej hiši pastirica, prva in zadnja dekla, kuharica, pestunja, in sedaj je onemogla, pa je nihče ni gonil — pustili so ji košček kruha in miren kotiček.

„Jehta, jehta, Zalka jokajo! Zalka, kaj pa je? Pa mamu gledajo — ah, rajna mama — nič naj ne jokajo — mama so pa v nebesih, jehta, koliko sem premolila zanje, pa za maše sva dali, pa ni bilo treba — jehta, nikar ne jokati — v nebesih so davno, Zalka, nič nikar!“

Katra je izkušala utolažiti deklico — ker se ji pa ni precej posrečilo, in ker je Zalka vnovič zajokala, pomagala ji je še Katra.

Oče vstopi. „Zalka!“

Glas je bil zopet — sicer skozinskož moški — a ne trd in osoren.

„Zalka, ná, prepíši te račune, napiši naslove, pa oddaj vse na pošto!“

Oče je ni doslej še kar nič pogledal. Nekam zmeden je bil.

Zalka skoči k njemu, ovije mu bele roke okrog vratu in mu pogleda globoko v oko, ki je bilo nemirno.

„Dom in Svet“ 1901, štev. 2.

„Ata, zakaj ste hudi name, ata, prosim, povejte, kaj sem vam storila; le karajte me, samo hudi ne smete biti!“

„Ker si tako otročja! Poglej, velika si do vrha, ko se pa nastaviš, se vedeš kakor šolarica. Vedno te ne bomo pestovali in božali! Dela imam črez glavo, pomagaj mi . . .“

Oče je ni mogel gledati nepremično v lice: večkrat je povetil oči — in ni ji poljubil čela, kakor sicer . . .

„Ata, sedaj bom tako pridna in modra, da boste mislili, rajna mama so vstali od mrtvih.“

„Prav! hitro sedi in piši! Katra, ti je pa ne moti!“

„Naka.“

Oče je šel — Katra se je pa stisnila k peči in migala s koščeno brado.

Zalka prične spisovati. Molk.

Pri ženskih bi zastonj iskali tistega strogo logičnega in mrzlega umovanja, ki je last, zares last mož, naj nam dá novi vek še toliko profesorice in doktorice. Misliti, da bi se ne izobrazile, da ni talentov v njih, to bi bilo naravnost bedasto, ne samo krivično. Toda nekaj jim ostane, ostane vsem do zadnje žene: razvito čuvstvovanje in često nedosežni instinkt, ki jim pomaga, da prej zadenejo pravo nego mož, vzpričo vseh dokazov in logičnih dedukcij.

„Jehta, Zalka, nekaj mu je!“ —

Katra se je skoraj ustrašila, ko je čula lastno besedo, spomnivši se obljube, da je ne bo motila pri delu.

Zalki je obstalo pero. Ozrla se je od mize proti peči, nekaj časa tiho gledala Katro, kot bi ji hotela v globokih jarkih starega lica poiskati tisti usodni „nekaj“.

„Katra, kaj mislite?“

„Zalka, naj pišejo, no, le hitro, jehta, ne smeva govoriti. — Kaj mislim? Stara žena mnogo misli — pa vse tako, kakor motovilo — vse semtertja — pa goripadoli — mnogo — mnogo — pa naj pišejo, Zalka, naj pišejo!“

Zopet je drselo pero po črtanem popirju, po glavi je pa deklici vrela starkina beseda:

„Nekaj mu je!“ — Bog ve, kaj . . .

II.

Noč. A skoro krivično ji pravimo noč, tisti in taki noči kot je bila tedaj. Zemlja bela, krasna kakor nevestino poročno krilo, nad njo pa nebo — skoraj komaj višnjevo. Od zemlje je razsvitljaj lesk snega nebeški strop, na njem iskra pri iskri, sredi njih luna, a bleda, mrzla kot zimska noč. Stati pri oknu v gorki sobi in gledati skozi vznikačo, ledene cvetice na šipah čarno naravo, to vpliva na človeško srce, da zasanja, naj je srečno ali nesrečno, kipeče ali zimsko-ledeno.

Zalka je uprav prišla v sobico. Luč je postavila k postelji, misleč, da gre takoj spat. Celo popoldne je pridno delala, oče jo je pohvalil pregledavši račune, večerjala sta, ne da bi bilo znati, kaj je bilo popoldne.

„Lahko noč!“

„Lahko noč, Zalka! Dobro se spočij, jutri te čaka še cela kopa računov in prepiskov. Še nocoj ti vse pripravim. Le takoj pojdi spat!“

Uprav je hotela potegniti zaveso in zastrti okno, ko ji pri polzadelanem oknu obstane desnica in njene oči obtiče na jasnem nebu. Ali so dobile te oči, rahlo modre, na nebu v zvezdah svoje sestrice? Ali je njeno jasno lice gledalo nekoliko tožni obraz bledega meseca ter se mu rogalo, češ, kako je tvoje lice mrzlo, kako ledeno, kako blede — a moje? K steklu je pritisnila žametni, pri večerji ljubko-razgreti liček, da bi se prepričala, jeli tudi njeno lice tako ledeno kakor lunino.

In ni bilo. Odmaknila je obraz od stekla in se hitro in nervozno pobožala, kot bi se bila spekla: tolik je bil kontrast med ledenim oknom in življenje, vroče življenje v polnih valovih kipečim licem.

Kakor jezna je pretegnila še polovico zaves, skočila k postelji in se pokopala v mehke blazine; razpuščeni stremeni mehkih las so se vsuli na čelo in lice; parkrat je še na rahlo zašumela odeja, kot bi angel trepetnil s perotjo nad posteljo — spečega angela.

Pol dneva še ne, odkar je Zalka jokala, odkar je obupavala radi ene trde besede,

klicala pokojno mamico na pomoč in sedaj spi. Da, „mladosti jasnost misli take si kmalu iz srca spodi in glave!“ . . .

Tik Zalkine sobice je imela kotiček Katra. Katra je bila ženska, kakor se nahajajo čim redkeje na svetu. Sama je bila zadnja, vsi drugi so bili pred njo. Vse moči, vso molitev, vso skrb je porabila in žrtvovala od dne, ko je zapasla, do danes za hišo in družino — Ponikvarjevo. Vsaka obljuba, dana gospodarju ali gospodinji, vsaka ji je bila sveta, vsaka želja ukaz, vsaka skrb matere — njena skrb, vsaka sreča — njena sreča. A najsvetejša ji je bila obljuba, s katero se je obvezala ob usodnem trenutku, ko je svetila zadnjo luč mami Ponikvarjevi, ki je zapustila pred štirimi leti trinajstletno Zalko, in težko težko, solznih oči, boleznega srca izdihnila blago dušo govoreč poslednje besede: „Katra, čuvaj mi Zalko!“ — „Oh, gospa“, je samo še izgovorila Katra, a gospa že tega ni več čula — bila je mrtva . . .

Ta obljuba torej je bila Katri najsvetejša. Ta ji je bila nekak železni obroč, ki ji je zadrnil dušo v telo — sama je tako trdila — ta obljuba ji ni dala miru ne po dnevi ne po noči, zaradi nje se je bala smrti in je molila vroče, da bi čakala še toliko tednov in mesecev in let, da bi bila Zalka preskrbljena.

Tisti dan je Katra celo popoldne počepala ob peči, tiščala ostri kolena pod takisto suho brado in gnocala in mencala s suhimi ustnicami: „Nekaj mu je, nekaj mu je, in dobro ne bo, za Zalko ne bo dobro!“

Ta skrb ji je podvojila moči, poostrila pogled, razjasnila staro pamet in kot pomlad sveže oživila vso žensko lokavost in pretkanost.

„Nekaj mu je, mh, nekaj; čakaj, bomo videli, kaj. Prej tak, sedaj pa tak, mh, nekaj mu je. Pa rad jo je imel, pa rajnico tudi, pa dober je bil, pa mehak je bil, in da bi ne bil več, in naenkrat ne, in sedaj ne, ko že sivi, mh, nekaj mu je, nekaj! Le čakaj me, dedec!“ — Pa se je ustrašila te besede, ki jo je zdela gospodarju, in takoj se je potrkala na suhe prsi in prosila Boga odpu-

ščanja, kot cestinar v templju: „Bog, bodi milostljiv meni, ubogi grešnici! Precej v soboto, res v soboto pojdem k gospodu Janezu, še pred litanijami pojdem k izpovedi; in bom povedala, da mi je ušlo in da ne porečem več tako.“

„Nekaj mu je“, je gonila starica, ko je lezla v posteljo, potem ko se je že nadremala in namolila ob skromni zeleni pečici, katero so ji na starost iz usmiljenja postavili v sobico.

Legla je. Toda star človek in trdno spanje se sovražita. Tudi Katra je tiščala skupaj kepaste trepalnice, a zastonj, spanca ni bilo.

Jazon zalaja — samo enkrat; drugi bevska mu zastane v goltancu. Katra dvigne glavo. Ključ v dverih zaškriplje. Avšk! — Katra iz postelje k oknu!

„Mh, mh, sedaj gre; čakaj me, bomo videli, kam!“

Šolne na boso nogo, veliko ruto na glavo, smuk — bila je pri zadnjih dverih, na dvorišču, na cesti in spremljala je visoko senco svojega gospodarja Ponikvarja kot Erinija. Iz vasi pripojeta dva vinjena fanta Ponikvar se skrije pod kozelc — in Katra? Stisne se v sneg za prvi grm. Rezal jo je po golih gležnjih ledeni sneg, ki je imel, popoldne južen, na vrhu ostro, tanko skorjo. Katra tega še čutila ni. Srce ji je bunkalo, da je tiščala nanje z obema rokama ruto, oči so ji bile zapičene v kozelc, da ne bi ušla iz pod njega njegova senca.

Fanta odpojeta, Ponikvar izpod kozelca, Katra na cesto in — za njim do vasi!

Precej pri vходу v vas je stala nova, pritlična hišica. Drugod ni bilo več luči, tu je pa še svetila pri zagrnjenih oknih. Ponikvar se ustavi, ozre se naokrog in izgine v hišo.

Takrat obstoji tudi Katra, dvigne golo, koščeno roko proti hiši in sikne: „Čak me, hudoba babja! Ti si vsega vzrok!“

Mendrala je po grudasti cesti nazaj, po kosteh jo je izpreletaval mraz, pričela je teči. Dolgo so ji drgetale stare kosti na plevnici, predno se je segrela in se toliko umirila, da je mogla premišljati o dogodku. Pred

vsem jo je peklo, ker ni mogla dognati, je-li v svoji razburjenosti istinito poklicala „tega spodnjega“, ali ne . . .

Nazadnje je to odložila na gospoda Janeza in na usmiljenega Boga ter mislila — mislila celo noč.

Ponikvar je dobil v gostilni pri Lojzi samo par žganjarjev, katerim se je bil naredil vsled alkohola tolik kolobar pred očmi, da prišleca še spoznali niso. In ta se je tudi kruto malo menil za tak proletarijat; šel je, klobuk po strani in na oči, moško skozi pivsko sobo v izbo — za gospodo.

Za mizo je sedela in pletla črno nogavico pred letom se tu naselivša krčmarica-vdova — sama je vsaj tako trdila.

Rekla je, da ji je Lojzka ime; a naš kmet ne dá, da bi se kar tako norčevali iz besed; zato so postavno, dokaj raznešeno, nadtridesetletno krčmarko hitro prekrstili v Lojzo. In to je držalo, ne kakor je ona rekla.

Ponikvar je obesil klobuk na kljuko, stopil k peči, si mel roke in se hitro prestopal.

„Zebe vas, gospod Ponikvar!“ Lojza je stopila prederj in ga z gorko roko stisnila za premrle prste ter sladko, a toliko tiho, da se ni slišalo v sosednjo sobo, dejala: „Ti revček, ti! Kako trpiš radi mene!“

Vanj je svetila luč, ona je bila v polusenci. Ta ženska! Stasita, boka, nič lepa, a zopet ne grda. Skozi njene oči se je videlo naravnost na dno pekla; zakaj dva satana sta gledala skozi ti okni, črna kot oglje, a žareča kot blisk . . . Nos dokaj skrit med tolsti lici, krog usten tisti grozni nasmeh, ki je govoril: jaz sem vtelešeno uživanje, živa frivolnost, plen strasti . . .

Ponikvar ni vzdržal tega pogleda, okrenil se je, namignil proti sosednji sobi, potem pa ukazal glasno: „Lojza, hitro eno viržinko in zavretega vina! Jaz delam in vlečem, doma vse spi, in zame se ne meni nihče; drugod si moram iskati krepčila.“

To je govoril glasno in jezno, hodeč po sobi mimo vrat in se delal, kot da nič ne vidi, a škilil in motril je pazno obraze pijanih gostov.

Vendar vkljub temu ni zapazil, kako so se žgajnarji suvali pod mizo in je eden izmed njih udaril pijano ob mizo in zarohnel: „Zunaj je mraz kot pasji nos! Lojza, jaz dam še zanj, da ne zmrznem, preden bom doma!“

V tem je poškilil soseda, dregnil ga s komolcem in rekel: „Saj bo na kredo ta-le pijačica, a dajmo hudirju malo ponagajati.“

Lojza je kuhala vino, žgajnarji so peli: travestijo pesmi: Tam za goro, škrjančki pojó — Pijančki so peli, so bili veseli — oh zdaj pa nič več, če bo Lojza šla preč.“

Ponikvar je hodil trdo po sobi, v srcu gnev, v duši mraz; bežal bi bil, a bal se je tistih črnih oči, tistih dveh satanov...

(Dalje.)

Drobnogled in drobni svet.

Spisal kanonik *Ivan Sušnik*.

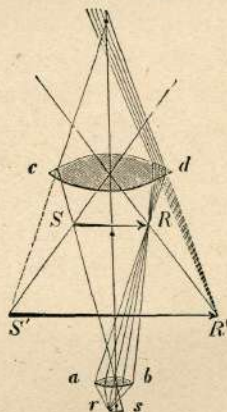
(Dalje.)

Sestavljeni drobnogled.

Omenili smo že, da napravi vzbokla leča od vsakega predmeta, ki se nahaja zunaj njenega gorišča, narobe obrnjeno sliko, katero prestrežemo lahko na belem zastoru. Dokler je predmet od leče še zelo oddaljen, nastane v gorišču majhna slika; ta slika pa se tembolj povečuje in oddaljuje od gorišča, čimbolj predmet gorišču približujemo. Močno vzbokla leča s kratko goriščino razdaljo nam pokaže že precej povečano predmetovo sliko. Vzemimo še eno vzboklo lečo in pogledjmo skozi njo sliko prve leče; pokaže se nam še bolj povečana. Ako napravi prva leča n. pr. desetkrat večjo sliko, kot je predmet v resnici, in to sliko druga vzbokla leča še trikrat poveča, tedaj je skupna povečava tridesetkratna. Evo nam tu *sestavljene drobnogled*! Prvo lečo (pri predmetu) imenujemo lečo *predmetnico* ali *objektiv*, drugo lečo pa, (skozi katero gleda oko), *priočnico* ali *okular*. Sestavljeni drobnogled se potemtakem razločuje bistveno od enostavnega. Pri enostavnem gledamo predmet sam skozi lečo; pri sestavljenem pa ne gledamo naravnost predmeta, temuč skozi priočnico povečano zračno sliko leče predmetnice.

Leča predmetnica *ab* (slika 7.) napravi od predmeta *rs* narobe obrnjeno povečano

zračno sliko *SR*. To sliko vidimo skozi lečo priočnico *cd* tudi narobe obrnjeno in še bolj povečano — *S'R'*. Le ta sestavljeni drobnogled sta iznašla okrog l. 1590. Hans in Caharija Janssen.

Slika 7.

Na ta način iz dveh vzboklih leč sestavljeni drobnogled je pa še zelo nepopoln. Sferični in hromatični odklon leče predmetnice pomnoži in poveča potem še leča priočnica, obzorje je zelo majhno, in slika zlasti ob robu zategnjena in nejasna. Bilo je treba obe leči izboljšati, da je postalo orodje sploh rabljivo.

Izboljšavo so poskusili najprvo pri leči priočnici. Huygens je nekoliko pod priočnico postavil še eno vzboklo lečo, katera je imela nalogo, od leče predmetnice razpršene svetlobne trakove nekoliko združiti. Namesto prvotne slike je nastala sedaj med obema lečama druga, sicer nekoliko manjša, toda mnogo boljše slika. Obe hibi, sferični in hromatični odklon, sta bili s tem izdatno zmanjšani, slika ni bila ob robu tolikanj zategnjena in vrhutega mnogo svetlejše. Ker je imela ta leča nalogo sliko nekoliko skr-

Oče je ...

Akt iz tragike življenja. — Spisal F. S. Finžgar.

(Dalje.)

III.

To je bilo bolezní tisto zimo! Influenca, pljučnica — pa kako sta gospodarili!

V vsaki hiši bolnik... Navček poje vsaki dan... Ljudstvo tarna in moli... Starci in starice prebirajo jagode na molku v nočeh brez spanja. Vse zgiba z glavo: Takega še nikdar! Bila je pljučnica, bile druge bolezni — a smrt ni žela tako, ni pa ni, nikoli ne... Ta jug, ta pošastni jug! Vsakdo ima težko glavo, vsakdo kreha in pokašljeje.

Katra se je dolgo branila bolezni. Pri zeleni pečici, v kožuhastih copatah, v težki kočemajki, stisnjena kot jež, ji je dolgo kljubovala. Hotela je prepričati smrt in samo sebe, da sedaj še ne sme umreti, ker ni še rešena njena naloga. Molila je iskreno. Sredi molitve je opešala le prečesto, suha brada ji je krčevito legla pod nos, male oči so se jezno svetlikale, pod gubasto kožo so se napenjale trhle mišice — krčila je pesti, duša ji je sikala grozne pretnje na Lojzo in nanj, češ, ker hočeta pogubiti njeno srečo. Pred oči ji je hodil trenutek: kaj bo tedaj, če leže, če pridejo z Bogom, če bo morala Zalki odkriti, kar je zasledila ono noč, ono grozno noč! Da bi se bili mostovi podrli, preko katerih je teklo tisto kolo, katero je nosilo Lojzo v ta kraj, da bi vode prekipele bregove, uh, da bi se zemlja potresla in jo požrla to zločesto žensko!

Za takimi mislimi pa zopet pred očmi gospod Janez, večnost — ostra sodba pred njo. In zopet je molila potrta in skesana starica.

Zmagovala je — a ni zmagala. Zelena pečica je samevala, Katra mislila v — postelji na smrt. Ni šla v cerkev — moral je priti gospod Janez k njej.

Stare ženice so prihajale in odhajale. Pred vrati so šepetale, skomizgale z rameni in

odmajevale z glavami. Prišel je mimo njih Ponikvar, klobuk na oči, mrklega lica. Razpršile so se na desno in levo, gori in doli. Ponikvarja so se bale — —

Nekoč je prišel pri malih vratcih ob zeleni pečici mlad, lep mož; Zalka ga je privedla. Ko je čula Katra besedo „zdravnik“, zarila se je tesneje pod odejo, obrvi namršila, sivkaste oči so ji čudno zagorele — bala se je, sovražila je zdravnika. Starost je ućakala brez njega — in sedaj — ne — ne — !

A morala se je vdati. Zdravnik je gledal na uro tipajoč žilo, pogledal skozi okno in potolažil: „Bomo že naredili!“

Zalka ga je vedla v drugo sobo, da za-piše zdravila.

Katra ga je spremila z jeznimi očmi do vrat, potem zagodrnjala pod odejo: „Nič ne bomo naredili — Bog bo naredil, pa kmalu!“

Popoldne je zaželela Ponikvarja. Bil je slabe volje. Doslej jo je pogledal samo enkrat — tako mimogrede.

„Umrta bom, gospod!“

„Kaj se hoće. Vsak mora enkrat!“

Katra je z zadnjo silo sedla na posteljo. Huda je bila.

„Le zapomnite si: vsak mora — vi tudi!“ Omahnila je nazaj.

„Pomnite rajnice? Zalka je njena hči! Vi pa tak!“

„Kogâ? Ali se ti blede?“

„Pustite Lojzo in ne umorite Zalke! — To je moj testament.“

Obrnila se je v zid in nič več ni pogledala za Ponikvarjem, ki je jezen naglo odšel in v zobe godrnjal robate besede.

V svoji sobi je zaloputnil vrata, klobuk pa vrgel na mizo, da je odskočil in se prevrnil na tla. Začel je hoditi gori in doli in zdajpazdaj je škrtnil z zobmi. Odprl je ste-

kleno omarico. Nagnil je buteljko in strastno pil iz nje. Postavil jo je nazaj, zopet hodil in zopet pil.

Pričela ga je peči vest, videl je blede obličje pokojne žene; krog njega so rajale čudne postave: ene so mu žugale, druge se mu režale prelestno v lice . . . Ponikvar ni imel obstanka v sobi. Še par požirkov močne pijače in hrupno je odšel iz hiše. Prvemu hlapcu je zaukazal, naj napreže. Jaderno se je zasukal Janez, opravil lepo kobilico-lipičanko, Normo. A Ponikvarju je bilo prekasno. Že je sedel na lahkih saneh zavrt v kožuh, klen nad Janezom, kako je neroden in kasen — potem je pa zazvižgal bič, in bliskoma je bežala kobilica — a vedel ni gospodar, a vedela ni ona, kam beži . . . Čutila je iskra žival, kako krčevito so napeti vajeti, kako nepotrebno šviska bič po zraku. Šla je v najstrožjem diru in bežala — in z njo je bežal na vozu gospodar pred slabo vestjo, pred tistimi pošastimi, ki so se drevice za vozom . . .

„Janez, kam se pelje ata?“

„Ne vem, gospodična. Hudi so kot zlomek!“

Obrnila se je hladnokrvno — na videz. V srcu jo je pa nekaj tiščalo in grizlo. Odšel je torej oče, odšel, ne da bi vedela kam. Doslej ji je vsaj to vselej povedal, naročil za dom, naročil za družino, omenil, kdaj se vrne. Sedaj pa nič, kar nič. Kot vihar je odbežal, njo pustil samo brez nasvetov, pustil dom, kjer imajo na smrt bolno osebo, odšel sedaj — proti večeru. Kakor sicer, kadar je bila otožna, šla je tudi sedaj Zalka v svojo tiho sobico. Gledala je sliko mamino, gledala jo koprneče in željno, da bi jo najraje z milim pogledom priklicala v življenje. A slika je ostala mrtva in mrzla. — Zalkino otožno oko, otožno kot pogled umirajoče srnice, ki gleda pred seboj lovca oprtega na dvocevko in ga vpraša: kaj sem storila, da mi jemlješ mlado življenje? — tako je to njeno otožno oko zrlo skozi okno na nebo. Po nebu so se podili oblaki, po njenih licih so tekale solze —

Poleg njene sobe je bilo šepetanje. Pri Katri so bile sosede — postarne dekletke. Grobelnikova Maruša se prikaže pri vratih.

„Zalka! Zalka!“ Tiho ji je namignila, naj gre h Katri.

Zalka vstopi, ženske se umaknejo.

„Zalka!“ S težko sapo je govorila Katri.

„Zalka, umrla bom!“

Zalka se skloni nad posteljo.

„Nikar, nikar, ne smete še! Kdo me bo varoval? Vi ste tako skrbeli zame!“

V tem hipu je Zalka začutila tako jasno in tako pereče, kakor še nikoli, da je to pojemajoče srce zveste Katre v tem trenutku edino na svetu, ki jo ljubi, ljubi z vsakim živcem, z vsakim udarcem. Tresla se je po životu, iskala vele roke Katrine, ki je bila že mrzla, tako smrtno mrzla. — „Zalka, umrla bom! Bog vas bo varoval, pa angel varih, pa vaša mama v nebesih, umrla bom, prav sedaj — —“ Zadušiti jo je hotelo. Zenice so se ji razširile. Zalka ji dvigne glavo.

„Čakajte, še to-le — bom — povedala — za očeta — molite — mo — li — te, zelo mo — li — te! Pa spoš — tuj — te ga — oče je — oče! — Tista Lojza — Lojza — veste — tista — je hujša od hudobnega — duha v kači na jablani — sredi — raja, — ona — ga ima — na — vesti — molite — —!“ Katri je zdrsnila na postelji — oči so se zapičile široko odprte, kalne v strop. Zalka je na glas zajokala, starice sosede so prihitele v sobo nazaj, prižgale svečo, poklekale ob postelji in molile. Katri je zagrgalo v grlu, roka je izpustila svečo, po odeji se je polilo par kapljic rdečega voska, zubelj je ugasnil — Katri je bila mrtva — — —

V družinski sobi je ležala na odru — koščena, rumenega lica, voskastega. Shajale so se tovarišice starice, kropile jo, molile, potem posedale ob peči in govorile o rajnici. — V prvem nadstropju je ležala oblečena na postelji Zalka. Mramor je bilo njeno lice, ustnice je imela stisnjene, skoraj brez rdečice. Po licih so se poznali sledovi grenkih kapelj, ki so pred kratkim tekale iz krasnih oči. Toda ta dva studenčka, lepa in globoka kot pogorsko jezero, sta bila suha, skoraj kalna. Zalko je prvič v življenju zmaga tista strašna boleš, tisto grozno spo-

znanje, ki peče in žge tako, da posuši vroče solze — edino hladilo bolnega srca; kolikrat se je že izjokala in izsolzila! Vselej ji je odleglo, vselej se je umirila duša. In nocoj? Jokala bi, da bi bil njen plač rezek in bolesten in bi segal v kamenito srce ter je ranil in zmehčal. Jokala bi — a solz ni bilo, glasu, katerega umejo vsi narodi, katerega umeje vsako dete, predno zablebeče prvo besedo, tega glasu nocoj ni bilo... Zadržana je bila vsaka beseda, srce se ji je krčilo, čutila je, da se vanje zasajajo kremplji strašne usode. To je tisto gorje, katero zadene neizkušeno, nedolžno dušo tedaj, ko nekaj ima, a je vendar izgubljeno, ko mora nekaj ljubiti, a bi rado sovražilo, ko leži človeško srce podsuto, strto in pokopano prvič pod razvalinami najlepšega templja, templja dotlej edinega in največjega ideala...

IV.

Na dvorišču so zapeli kraguljčki. Hlapec Janez je kar padel skozi vrata. Poznal je Ponikvarja.

„Ali je umrla?“

„Umrla, gospod, kmalu ko ste odšli.“

„Skrbi za pogreb; povej v župnišču, da plačam jaz!“

Videl je Ponikvar sveče pri oknu, čutil je v sobi šum čuvarjev, katerih je bilo polna soba. Katro so čislali vaščani. „Ali naj stopim med nje? Ali naj jo pokropim? Gospodar sem — moram, tako je navada.“ Ponikvar se je bližal, da bi pritisnil kljuko. Ali obšel ga je neki sram, polil ga strah in on, gospodar, je odšel po prstih v zgornje sobe. Kaj tako groznega še ni doživel. Da bi on, Ponikvar, veljak v celi okolici, on da bi moral po prstih hoditi v lastni hiši, on da bi se moral bati samega sebe? ... „Kleta ženska!“

Zgrudil se je v naslonjač.

„Torej Ciber v Dobu mi je pravil in me svaril, naj bom — pameten... Tam se že spogledujejo ljudje, ko me vidijo, a jaz sem mislil, da celo doma ne ve nihče... Nihče? Kako? Katra mi je žugala na smrtni postelji. In Ciber pozna to žensko! Pravi, da jih je

že mnogo zvodila, mnogo upropastila... Dà, da, prav je imel! Svilen krila, gosposka hrana, zlatnina in lišp — to se ne služi pri frakeljnih in pri par litrih vina! In jaz, jaz Ponikvar naj bi z njo zaigral ugled, zapravil poštenje, zapravil srečo — ne — čak me vrag! In kako ti je sladak, kako nedolžen ta satan — uh nedolžen — — —“

Ponikvar se je ugriznil v ustnico.

„Oženi se“, mi je svetoval Ciber. „Na vsak prst pet tak mož, tak posestnik! Pet, a vrlih, poštenih! In Zalka bo srečnejša ob poštenu mačehi, kot pri očetu, za katerega hrbtom se spogledujejo ljudje in poredno kihajo — — Pameten mož Ciber, a pametnejši bo Ponikvar. Ne bo se ženil na stara leta, a opral bo ta madež, opral z odločno besedo, kot jo ima Ponikvar. — Na posodo me je prosila par stotakov. Ne posodim. Enega ji vržem v tisti komendijontarski obraz, da ji zamašim usta — potem — amen!“

Odprl je listnico. Pogledal bankovce — dovolj.

„Še nocoj se to zgodi!“

Zopet je lezel po prstih iz sobe. Iz Zalkine spalnice je svetila luč pri špranji na pragu. Kako mu je bila neprijetna ta luč! Porodilo se mu je takoj vprašanje: „Ali Zalka ne ve? Ali je Katra molčala? Morda ubožica joka in bedi — zaradi očeta, katerega se bo sramovala?“

Ta misel mu je bila netopir, ki je obletaval njegovo dušo. Ne — konec vsemu! Ni prepozno — gotovo ni! Da bi se ga lastni otrok, ki ga ljubi tako goreče, moral sramovati — ne — nikdar!

Izmuzal se je skozi vrata. Piš vetra je glušil stopinje v zmrzlem snegu — — —

Pri Lojzi ni bilo gostov. Vse splošno bolehanje je ljudi vezalo na dom. Ponikvarju je bilo to všeč.

Vstopi.

Pri peči je sedela Lojza, pletenje v naročju.

Stopila mu je naproti. Kako je bila ljubezniva, laskava kot mačka... Zopet so ga zrle tiste črne oči, tista dva satana. Pričel se je boj, v našem življenju najtežji, ko se bijemo sami s seboj.

„Saj sem vedela, da boš prišel! Brez tebe mi je vsaka ura večnost!“

Stopila je tik njega — a Ponikvar se je umaknil in dokaj rezko zahteval vina. Sedel je k peči, klobuka in haveloka ni odložil. „Hitro, hitro, sicer sem izgubljen!“ Tako je mrmral, ko je šla Lojza po vina.

„Odlôži vendar!“ Hotela mu je vzeti klobuk.

„Pusti! Mrliča imamo! Domov se mi mudi.“

„No, če umre tista stara coprница, kaj za to?“

„Kaj? Katra je bila poštena, najbolj poštena dekla, kar jih je služilo našo hišo.“ Udaril je ob mizo.

A Lojza je bila lisica. Ni se dala izvabiti z jezo. Da bi mu odgovarjala še ona trdo, tedaj bi se naklep Ponikvarjev gotovo posrečil. Nekaj časa sta oba molčala. Ponikvar je izpraznil hitro pol litra. Še vprašala ga ni, prinesla je v drugič — močnejšega vina. Vedela je, kaj dela vino! Sedla je tik njega.

„Lojza, najine komedije mora biti nocoj konec!“

„Komedije? ... Ti imenuješ ljubezen — komedijo?“

„Prosila si me na posodo. Ná, stotak ti podarim — a pustiva poslej v miru vse — pozabiva se in pojdiva vsak svojo pot!“ —

Lojza plane kvišku.

„Ti boš delil meni milodare? Ali sem beračica? Ali sem te prosila zastonj le enega vinarja? Ali te ni sram? Ti se misliš z menoj igrati? Ti —! O — ne! Nazaj ne moreš! Le poslušaj tiste hinavce in obrekovavce, le boj se tiste navihane svoje hčere — saj si za vse slep, saj nič ne vidiš! Previdnosti nimaš nobene. Mene si spravil ob dobro ime — váral si me — in zdaj misliš, da se to poravna s stotakom? Hoho! Le! Ti naredi svoje, jaz pa svoje! Videli bomo, koga bo bolj sram, tebe ali mene!“

V Ponikvarju je vse gorelo. Zgrabil bi jo bil najrajši za vrat in zadušil. Golčal je pretrgane stavke, škripal je z zobmi. Besede Lojzine so mu zmedle vso pamet. — Varal jo je? — nazaj ne more? — Kaj to pomeni? Sramota? — Kaj je to? Obrekovavci — ah duša njegova se je zvijala kot lev, zapleten

v lovčevo mrežo — in ta mreža je bila greh — greh — —

Tedaj pa je Lojza porabila trenutek. Odpadla je krinka jeze, žaljene časti — odpadlo vse — bila je hipoma sladka in prijazna — puhtela je iz nje ljubeznivost: „Pustiva, pustiva to!“ je šepetala. „Ti si revež, zapeljan, nahujskan. Nikar mi ne zameri! Saj rada pretrgam vse — vse — kakor hočeš, samo hud mi ne bodi — hud nikar, ker te imam tako rada — —“

Ponikvar jo je pogledal v oči. Zadrhtel je, vino ga je grelo, tiste črne oči so mu zopet uporabljale dušo.

Krog hiše je tulila vihra — — —

V.

Prišel je domov.

Duh mrliški se je širil po veži. Ponikvar je za trenutek obstal. Ta duh mu je bil znan. Tako je stal nekaj sredi veže, ko je na odru spalo nevzdrumno spanje srce njegove rajne žene. Kako je bil tedaj otožen, kako ga je rezalo nekaj v srcu! A nad tem srčnim poljem, ki je bilo kakor strnišče po toči, je sijalo solnce upanja, je donela pesem — „Nad zvezdami“, je svetilo sicer že ugaslo, a vendar ljubeznivo gledajoče oko njegove žene... In danes? V sobi mir. Nič več govoric, ne več molitve, ne šepetanja. Par ženice je dremalo pri peči — zveste čuvarice pokojne Katre, par sveč je z bledim plamenom uporabljalo skromno rejo nebeljenega voska. V Ponikvarjevem srcu strašna pusta poljana, vsa pobita po toči, vsa divja; nad njo so se vozili črni orli, nad njo je donel mesto pesmi hripavi kra — kra — kra —

Hitel je v sobo. Pred Zalkinimi vratmi še vedno razsvetljena špranja, še zmerom tisti ostri žarek luči, ki je prihajal od postelje njegovega otroka in ga bodel v srce kot igla. Roka se mu je tresla, ko je prijel za kljuko. Samega sebe se je sramoval. V trenutku prekipi vso bojazen stroga samozavest: Ti si gospodar! kaj bi torej lazil domov kot tat, koga se bojiš? Kdo ti kaj more? — Trdo je pričel hoditi po sobi metajoč obleko od sebe.

Izmučen leže v posteljo. Tedaj se oglasi skozi okno jokajoč glas. Ponikvar se zavije tesneje v odejo, potegne rjuho čez glavo.

„Vražji cerkvenec!“ mrmra v blazine. Nikdar mu ni tako presedal glas zvona, ki je naznanil jutro in klical z lin: Hvalite Gospoda — — —

Oči so bile težke kot svinec, telo izmučeno, glava omotična, duša nepokojna. Kot težka zapaha zaklopijo se trepalnice — toda pod njimi ni teme — —

V nos mu udarja duh mrliški, pred okom mu plapola zubelj mrtvaške sveče. Visoko se oblizuje plamen, nemiren — bori se luč s temo, bori se dan z nočjo. Par visokih povzpevov — pred Ponikvarjem tema, noč — smrt — smrt — nič več luči — in kaj sedaj?

„Kaj sedaj? Kaj tedaj, ko ugasne tebi dan —?“ tako je zagromelo v njegovi notranjosti.

„Kaj tedaj, ko bo konec — konec — konec — smrt — smrt — smrt —?“ kričalo je venomer v notranjosti, kakor bi krokarji prhutali nad pusto poljano in v divjem letu se kosali za mrvo truplo.

Ponikvar pograbi tesneje odejo. Mrzel duh zaveje po kosteh, na čelo stopijo potne kaplje. Pogleda — obrne se — oči se znova zaklopijo — po sobi mir in tema. Njegov pogled se pogrezne v brezkončne globine. Brezdanje brezdnno zazre; v njem jezero pošasti. Strašne so, grozna žrela, luskinasta telesa, zmajeve peroti, kačji hrbti, krokodilovi zobje. Ne ve jim imena. In te pošasti se bijejo, koljejo, objemajo in stiskajo, boré se za prva mesta,

druga drugo uživajo — da, sedaj vidi — na dnu je bila tista — sedaj vidi novo, najstrašnejšo! Kake oči ima! Dva žareča oglja! Zmije sikajo vanjo, a bojé se njenega pogleda. To goreče oglje, te strašne oči, tron dveh satanov, da, to je Ponikvar vse videl — te oči so mu znane — — —

Nad brezdnom priplava mirna kot oblaček na nebu, jasna kot zarja — bela žena v poročnem krilu. Tudi to spozna Ponikvar.

Pogleda ga s tistimi očmi, ki so ga gledale ljubeznipolne tisoč in tisočkrat, nagovori ga z istimi ustnicami, katere je poljubil tolikrat v življenju, in bil po vsakem poljubu srečnejši mož ob strani njeni. Nagovori ga, mehko kot nekaj:

„Poznaš to brezdnno?“

„Pekel“, zaječi polglasno.

„Ne, ni pekel! To je človeška duša!“

„Da, to so moji sovražniki — da — da —“, lažje mu je postajalo. „O, človeška zloba in zavist!“

„Pomisli, če ni to — tvoja duša?“ —

Bela žena je izginila, jezero pošasti se je raztopilo, po hodniku so se čule lahke stopinje mlade noge, stopinje Zalkine.

Ponikvar je ležal vznak, brisal si je pot s čela, oči so begale po stropu, ni vedel ali je sanjal ali je bdel. V srcu je čutil nekaj strašno grenkega, kakor pelin, in ta grenkoba mu je ugajala, ga je celo mirila in lečila njegovo bolno dušo. Vedel je celo ime tej grenki rastlini, ki je pognala sredi puste in divje poljane njegovega srca, vedel je, da se ji pravi: mea culpa! (Konec.)

Nova pesem.

Zapojem naj
milobnih melodij?
Ko srce polno je
disharmonij!

Prej dušo utolážite
miru, pravice žejno!
Miru, ki ga sovražite
tako močno, brezmejno,
pravice, ki po nji zaman

drhté zatirani trpini,
a svet sovražni kliče jim:
Ti delaj in — pogini . . .!

Strašno . . . To veste vi —
in še vprašujete:
kaj sladkih melodij
več z mojih strun ne čujete . . .?

Leo Levič.

Oče je . . .

Akt iz tragike življenja. — Spisal *F. S. Finžgar*.

(Konec.)

VI.

Ob Zalkini postelji je sedel zdravnik Vencel Bojnik.

Kaj je podrlo ta pomladni cvet, ki je razvil v najbujnejem cvetu mlado življenje?

Odkar so odnesli iz hiše Katro, je vladala pri Ponikvarju neznosna puščoba. Oče se je sicer otresal in otresal tistih oči — toda mreža je padala čimdalje gostejša nanj, pred okom se mu je od dne do dne bolj mračilo — volja je ginila, propadala... Zalka je bila grozen boj. Dvigala se je cela njena notranjost zoper očeta — a tedaj so ji donele besede umirajoče Katre: „Moli zanj — oče je — oče!“ Vstajala je zgodaj. Prislušala je pri njegovih vratih, in ko je začula prvi gibljaj, je že hitela z zajtrkom k očetovi postelji. Zakaj vedela je, če ga zamudi, poseže takoj po opojnih pijačah in bo cel dan izgubljen potekal v godrnjanju, mržnji, brezdellju, a na večer se bode končal s pijanostjo in redno potjo v gostilno na koncu vasi. Trpela je neznosno — a v bridkosti ni imela drugega kot grob materin, kamor je hodila venčat gomilo in prilivat zimzelenu z gorkimi solzami. Imela je znanke in prijateljice, a pred temi je kazala veselo lice in zgrinjala plašč ljubezni na grehoto očetovo.

To notranje, skrito gorje, ta črv je izpodjedel stebelce njenega zdravja bolj kot vladajoča bolezen.

Zdravnik je torej sedel ob njeni postelji.

Bil je mlad mož, mehke, vzorno-pristrižene brade, visokega čela, sladkih ustnic, ki so se tako rade krožile v rahel smeh, pa sivih in živahnih oči — bil je mlad mož, začetnik v praksi. V praksi je bil on docela praktičen. Svojega stanu ni smatral nikakor tako idealno, kot bi ga opisal srednješolec

v nalogi: „Zdravnik — dobrotnik človeštva.“ Njegov namen je bil v prvi vrsti: iz bede, iz bolezni kovati zase kapital. Tega kuje zdravnik, če ima paciente; pacientov mu pa dovaja ljudski glas. Zato je bil Bojnik ljubezniv, mehak in sladak; govoril je silno mnogo, kazal na vse načine, kako se trudi in skrbi, posebno pri mehkih osebah nežnega spola, o katerih je dobro vedel, da jih pogosto ozdravi prej modus — nego medicina.

Skozi okno je svetilo prijazno solnce, po brežinah so se kazale velike zaplate prekopov, na katerih je tiščalo iz zemlje vse polno zvončkov. Zalka je ležala na postelji nekoliko upalega belega obrazka, kakor utrgan zvonček. Njeno oko je bilo mirno, skoraj smehljajoče. Gledalo je po malih prestankih nepremično v zdravnika, ki ji je sedel vis-à-vis in jo tolažil s sladkimi in gladkimi besedami, češ da je vse prestano, da ni nobene nevarnosti več, in da pojde kmalu na solnce.

„Gospod doktor, jutri vam uidem iz postelje! Zdi se mi, da sem čisto zdrava in da samo lenarim!“

„Bog čuvaj, gospica! Le nikakor ne igrati z boleznijo. Če se povrne, je lahko mnogo bolj nevarna!“

„Pa ne morem na vrt! Kdo bo vsejal cvetlice? Vse bo zastalo, ko me ni!“

„Cvetlice rasto kar same. Le glejte, kako lepih zvončkov, marjetic, trobentic sem danes natrgal. In ta vresa, kako je rdeča — —“

Odpel je šopek, vstal, natočil v kozarec vode in postavil šopek na omarico tik postelje.

„Ali daste meni cvetlice?“

„No, seveda, če jih smem dati! Če jih boste imeli blizu, potem vam ne bo dolgčas po teh vaših prijateljicah.“

Zalka se je sklonila na postelji in kar mehanično prišla kozarec in povonjala šopek.

„Ne dehte pa ne, gospica!“

„Pardon! Saj vem, a navada, stara navada, da duhamo šopke!“

Postavila je kozarec nazaj in lahno zardela v lice od nežne blamažice.

„Čakajte, jutri vam prinesem vijolic s svojega okna, dehtečih kot balzam.“

„Prosim, gospod doktor! Vijolice imam tako rada!“

„Ker ste pač sama njih sestra — tiha, skromna, dehteča — — —“

„Gospod doktor, nikar ne! Mene bo sram, ker se tako šalite z menoj.“

Bele roke je dejala pred oči kot dete, kadar se hoče skriti.

„Torej le pridna bodite, Zalka, in še nekoliko poajčkajte; za nekaj dni gremo na solnce!“

Bojnik je vstal.

„Ob treh imam komisijski ogled. Moram iti!“

„Potemtakem je gotovo, da sem prebolela?“

„Brez skrbi bodite, samo ne iz postelje!“

„Srce mi pa še vendar vtriplje prehudo! Le čakajte, če me varate!“

„Nervozni ste še nekoliko. Hudega nič ni. Srček je zdrav kot ribica. Nekoliko ste pač nemirni. Bog vé, kaj vas je razburilo. Prav odkritosrčna bolnica niste!“

Zalka ni odgovorila, a pogledala ga je tako, da je Vencel dobro spoznal, da je poleg resnične bolezn tudi bolna na — zdravem srcu . . .

„To so skrivnosti, kaj ne? Le ohranite jih! Čim bolj so skrite, tem lepše so. Samo sedaj jih nekoliko pozabite. Na svidenje! Jutri pridem nekoliko kasneje.“

„Z Bogom!“

Do vrat so ga spremile njene oči in potem ostale na zaprtih durih. Slišala je korake po stopnicah, v veži govorjenje — potem vse tiho.

Za nekaj časa je prišel Ponikvar k Zalki. Vsak dan enkrat je pogledal k njej. A tako

nesimpatičen ji ni bil oče nikoli kot danes. Njegovo lice, po navadi dokaj mrzlo in mrklo, je bilo zelo oblačno. Sicer je izkušal govoriti prijazno in mило, a glas je bil raskav. Stavil ji je nekaj vprašanj, stopil k oknu, pobobnal po steklu, potem pa zopet odšel.

Zalka ga je gledala mirno, a tako mило in proseče, da ni mogel strpeti tega pogleda. Prepričan je bil, da Zalka nekaj vé, česar bi ne smela vedeti, in da so ti njeni tihi pogledi ostra graja. Tako ga je pogledala njena mati samo enkrat v življenju, ko je bil v naglici krut ž njo . . . Pogledala ga je samo enkrat — in v trenutku je bil spokoren grešnik in se je sramoval svoje krivde ter prosil odpuščanja. Te oči je mati zapustila hčeri — in ta ga šiba vselej, kadar jo pogleda; te oči sta mu dva pridigarja — očitarka. Tega ni mogel prenašati. Hči — očeta — ne, to ne gre! Ko je izvedel od zdravnika, da je minula nevarnost, je sklenil, da jo obišče zadnjikrat, če ga bo spet gledala očitaje.

In zdelo se mu je, da ga je . . .

A Zalka ni mislila karati očeta. Njene oči so bile še vedno jezero usmiljenja, jezero sočutja, in na njem je plavala tiha prošnja: oče, nikar! Smililo se je Zalki očetovo obličje, ki je kazalo, kako neredno živi. Naročala je deklam, kako naj mu strežejo, kuharici, kaj naj kuha. A ni bilo, kakor bi moralo biti. Čutila je od očeta duh močnih pijač, kadar se je približal k postelji. Videla je njegove trudne oči, pobledelo lice, vedela je, da išče drugod postrežbe, in bala se je, da se ne navadi takega življenja, da se ne vda pijači in s tem popolnoma uniči svojo in njeno srečo. Toda povedati se mu tega ni upala. Le oko ni moglo zakriti tihe in vroče želje — tisto mило, otročje oko, katero je sodil Ponikvar tako krivično.

Zalka se je obrnila in se sanjavo-otožno zagledala v šopek. Zvončki so zvončkali zdravnikovo melodiozno govorico, trobentice pele njegove vrline, rdeča vresa dihala vse vroče sočutje njegovega srca. Za šopkom se je pa dvigal oče, trd, puščoben, brezčuten kot dren sredi zime — — —

VII.

Gotovo nima noben narod izraza, o katerem bi se več in večkrat govorilo in pisalo, kot o ljubezni. A tudi nimamo širjega pojma nobenega. Listaj Iliado, poglobi se v modroslovje starega in novega veka, naslajaj se ob krasni liriki Petrarkovi, občuduj velike ideje slavnih romanopiscev, ali pa pasi razkošno dušo po močvirju materialistov, povsod — ljubezen. In prav zato, ker je to čuvstvo tako vzvišeno, a hkrati vsesplošno, zato tudi ni nobeno tako zlorabljeno, tako pokvarjeno, kot je to. Umetnika dviga ljubezen, čista rosa v kelihih samostanskih limbarjev se žari v ljubezni, kri prelija ljubezen, vojske vodi ljubezen, smrtonosne samokrese nabija ljubezen, politična sulica mora biti ljubezen, vada razkošniku mora biti ljubezen — in steber družine in sreča družbe — mora biti ljubezen. Sirotka, devica Ljubezen, ki moraš nositi toliko krink — sama vsa lepa! Navor in sladkost življenja — pa moraš igrati često na dan solza najgriji karneval!

Kdor te je videl enkrat v vsej krasoti, ne zabi te nikdar! A kogar si enkrat zakrinkana varala — tudi tisti te ne zabi; le da si prvemu luč, drugemu noč.

Zalki se je zdelo, da se ji podirajo tla pod nogami, da tone. Zbirala je vso moč, da bi vztrajala ob nesrečnem očetu, ki se je sramoval svojih vezi, a jih ni hotel razrušiti, marveč iskal miru v alkoholu, a s tem na grmado, ki jo je zažgal sam pod seboj, nanašal smolnic. Začela je Zalka dvojiti. Kot utopljenec je stezala roko po rešitvi in ko je spoznala zdravnika Bojnika, posvetilo se ji je v duši, v temi obupa ji je zamigljala luč, in zahrepenela je po tej lučki z vso silo mla-dega srca. A tudi to misel, tudi ta čut je topila in dušila, ne samo pred svetom, celo sama pred seboj!

Zalko je obiskala učiteljica Ela. Bili si nista bogvekaki prijateljici; saj je imela učiteljica življenja burni kos za seboj, Zalki pa je šele vzhajalo solnce življenja. A v takih krajih skoraj morajo biti ljudje podobne naobrazbe dobri znanci. — Govorili sta prej

o cvetlicah, o pesmih, o vezninah. Odkar je začel prihajati mladi doktor, sta pa govorili več o njem, ko o drugih stvareh. Učiteljica je imela izkušeno oko in srce ter je hitro spoznala, kaj se godi v Zalki. Dolgo je zakrivala svojo sodbo, dolgo govorila o Bojniku brezbrizno. Odkar se je z njim sestala v gostilni, kjer je obedovala, je postala Zalki kar nevoščljiva — nevoščljiva za srečo, da je bolna in ima priliko tolikrat govoriti z Vencijem. Vstala je v njej z zavistjo zavest, da je Zalka lahko še njegova soproga, ker je mlada in bogata, — a ona take sreče ne more nikdar doživeti.

To jo je peklo. Postajala je zbadljiva, kratkobesedna in tistega dne ji je kar v obraz rekla, ko je odhajala:

„Zalka, zakaj se hliniš in nič ne poveš? Vsa tvoja bolezen je sama ljubezen. Ti ljubiš Bojnika! Z Bogom!“

Zalka je zadrgetala po vsem telesu, v lice ji je šinila kri, usta so se ji nehoté odprla, da bi odgovorila — a besede ni bilo iz prsi — Ela je bila že zaprla vrata.

Prvikrat v življenju je Zalka čula besedo, katera jo je iznenadila tako, da ji je vztrepetalo srce in bilo nemirno in razburkano, kot bi hotelo razbiti vse vezi in poleteti vun pod milo nebo, v solnčne žarke, daleč, daleč za sinje gore. — Bila je izprva silno huda na učiteljico in jezila se je, da si drzne njej očitati kaj takega, nazivati njeno nevarno bolezen — ljubezen do zdravnika. Sklenila je, da ji tega ne odpusti prej, dokler Ela ne prekliče pred njo slovesno takega podtikanja in sumničenja. Toda polagoma ji je izginila slika Elina, oko je zrlo dehteče vijolice ob postelji, zamikalo se čim dalje bolj v živo domišljijo, lice se je zjasnilo, in zrla je v duhu Bojnika, poslušala njegovo govorico in se grela na solncu njegovih živih oči. Spoznala je, da se je izpremenil, odkar jo obiskuje zdravnik, ves njen notranji svet, da gleda ona vse z drugimi očmi, in da njo pogleduje vsakdo drugače kot prej, da se ji celo mrtva narava zdi prenovljena in prerojena. Kar bala se je dne, ko bo treba vstati, ko naenkrat preminejo obiski Bojnikovi. Ne,

ne, saj ne bodo minuli — to ni mogoče! Še bo prišel, prišel vprašat, kako se ji godi — saj tudi sedaj stori prostovoljno več kot za druge; po dvakrat pride, dolgo se mudi, cvetlice ji nosi in tako neizmerno skrbljivo in vestno zasleduje vsak pojav izboljšanja. Da, on bo še prišel, moral bo priti; naš prijatelj bo, in oče ga gotovo povabi; saj se vendar boji za hčer, čeprav tega ne pokaže.

Taki smo ljudje! Kar nam srce narekuje davno, česar nas toži lastni forum, to nas razburja in jezi, ko čujemo toisto sodbo iz ust bližnjikovih!

V Zalkinem srcu je zapela tista srebrna strunica, ki zapoje samo enkrat v življenju, samo enkrat — in če se utrga — obmolkne za veke — tista struna prve ljubezni.

Poslušala je ta glas, naslajala se ob tej pesmi, a tedaj ji ni vedela imena.

VIII.

Drevesa so cvetela, na travnikih je vršalo probujeno življenje, po vrtih so klile cvetlice pomladi. Zalka jih je gojila letos s posebno vnemo. Zakaj pogosto jih je hodil gledat lepi zdravnik. Postajal je ob plotu, pogovarjal se z Zalko, katere jasni smeh je donel krog hiše, in odhajal je s šopkom v gumbnici. In kadar je odšel, je onemel smeh Zalkin, strah se je polaščal njene notranjosti — v srcu sta se bojevala dva ognja: oče in — on. Kaj bo z očetom, ko se ločiva? Edino moja skrb ga vzdržuje — če me ne bo — kaj potem? Kolikrat je čula po noči in ga čakala, kolikrat šla ugašat po prstih v očetovo sobo svetilko, katere vinjen ni bil pihnil, ampak kot ubit obvisel na otomanu, ali napol slečen na postelji. Sladkost in grenkost sta se mešali v deklici tako strašno, da bi potrebovala dveh src — sicer si je mislila, da obnemore — —.

Ljudje so pa prikimavali: „Bo, res bo to lep parček!“

Marsikak veljaven mož — kočarji niso upali — je po strani namignil Ponikvarju in voščil srečo, češ, ker bo tako ugodno omožil hčer. A Ponikvar ni hotel govoriti

o tem, dasi ga je veselilo. Želel je, da bi se iznebil hčere. Bila mu je večni bič, prav radi nje in samo radi nje si ni upal izpustiti vesla in izročiti čolna valovom strasti — brez krmila, brez cilja. Polovico imetja ji je sklenil dati takoj, samo da gre, da izginejo te proseče in karajoče oči, samo da se skrije pred njim vtelešena senca pokojne žene.

Čim pogosteje je prihajal zdravnik, tem redkeje je obiskavala Zalkin vrtič učiteljica Ela. In kadar je prišla, nikdar brez bodic, nikdar brez skritega trnja za Zalkino srce.

„No, Zalka, kdaj bo zaroka? Kaj ne, majnika, v mesecu ljubezni?“

„Zakaj me dražiš? Kaj mora biti iz vsakega prijateljstva že zaroka? Hvaležna sem Venciju, ker je bil tako skrben zame v boleznih. Kaj je potem, če dobi par cvetec od mene!“

„A tako? Torej tebi ni nič za ugled! Ali ne veš, da se vsesplošno govori o vajini ljubezni — in ti praviš, da je to kar tako nekoliko prijateljstva! Ti nisi vredna nobene prijateljice, ker tako tajiš!“

„Ela, Bog mi je priča, da nisva še pregovorila besedice o ljubezni!“

„Zares? Ali te ni nikdar vprašal? Ali ti ni dal nikdar znamenja, da te ljubi, da te vzame?“

„Ela, veruj, nikdar!“

„Zalka, sedi k meni na klopico. Pogledaj mi v oči! Sedaj pa reci, če moreš, da ga ne ljubiš!“

Zalka je povsila oči in nervozno trgala vijolico na kosce.

„Vidiš, ti ga ljubiš! In ti mu to kažeš, njemu in vsemu svetu! In če te on doslej ni vprašal, verjemi, njegovo srce je oddano, ti si mu le zabava, kratek čas. Da ti sné dobro ime s tem, da boš pred svetom poznana kot obsedela nevesta, za to se tvoj ideal ne briga! Zalka pazi, pazi!“

„Ela, ti si meni nevoščljiva, veš, nevoščljiva! Nič ga ne črni! Čeprav ni rekel in me ni vprašal, jaz vem, da me ima rad, gotovo me ima. In če se poroči z drugo —“

Zalki se je stemnilo pred očmi. Krčevito je stisnila ustnice.

„Tedad boš spoznala, kaj se pravi nesrečno ljubiti!“

Od tega dne so se pričele za Zalko one grozne noči, ko človek spi in spi, se obrača na postelji, a zjutraj vstaja trudnejši kot je legel spat. Če bedi — grozne misli; če spi, strašne sanje. Zalka je spoznala, da ni bilo umestno njeno ravnanje, da mu je dajala preveč znakov prijateljstva. Cele ure je premišljala vsako besedo, ki jo je govorila z njim, izpraševala si vest, jeli mu je kdaj razkrila, kar ji tli v srcu in jeli je on dal kdaj znamenje, da misli resno na kako zvezo. Pri tem razglabljanju se spomni njegovega reka, ko je svetoval: „Le ohranite skrivnosti. Čim bolj so skrite, lepše so!“

Ce bi jo imel rad z resnim namenom, ali ne bi bil tedaj prosil in vprašal, katere so te njene skrivnosti? Zakaj je ni nikdar več vprašal? Spoznavala je čim dalje bolj, da so njegovi pogovori popolnoma vsakdanji, da je vso gorkoto in lepoto njej slikala le domišljija in srce. Tega spoznanja se je prestrašila. Torej še to! V trenutku, ko je začela pozabljati oledenelo ljubezen očetovo, v trenutku, ko je najbolj potrebovala bitja, katerega bi se oklenila s celim srcem, v tem hipu naj spozna, da je bilo vse to sama iluzija, himera, fatamorgana, ki vsak hipec lahko izgine, in je obup, porojen na novo, še večji in groznejši.

Ko je v jutro posijalo solnce na njeno izmučeno lice, so izginile te nočne pošasti — in Zalka je upala vnovič.

Čakala je Bojnika tisti dan — sklenila je, da bo mrzla, da mu ne podari šopka, da mu ne reče „na svidenje“. Minul je dan, prišel drugi — minul v večjem trepetu. Napočil je tretji — Zalka je bila nemirna, nervozna, zbegana. Mračilo se je že — in tedaj je prišel — bel list od dr. V. Bojnika ter oznanjal njegovo zaroko s Hermino Eisenhut-ovo.

Pod Zalko se je zmajal ves svet v tečajih. Brez tožbe, brez krika in brez solza je — onemela. Začutila je šele sedaj, kako ga je ljubila. In tedaj je ta veliki kres iz-

premenil barvo in iz ljubezni se je rodilo zaničevanje, sovraštvo do vsega sveta. Oče sam je po tej novici postal groznejši, včasih divji, razbrzdan. A Zalka ni več tožila, ni ga več gledala proseče — delala je kot stroj, delala neprenehoma — njeno srce je bilo ubito. — A ugasniti ni hotela in ni mogla od Stvarnika prižgane večne luči — otroške ljubezni do očeta.

* * *

Pustni torek sem se peljal proti Celju. Bral sem neko brošuro, v kateri predrzen slepar temeljito-neumno razlaga rešitev socialnega vprašanja.

„Dober dan!“ pozdravi me ženski glas.

Pogledam začudeno, odzdravim — a ne spoznam.

„Vi me ne poznate več!“

„Oprostite, gospica, res se ne spominjam — — —“

„Dà, dolgo je že, kar se nisva videla — osem let, kaj ne?“

Po glasu sem jo spoznal.

„Gospica Zalka! —“ Toliko da nisem osupel pristavil: „Kako ste se postarali!“

„Gotovo se peljete k maskeradi?“

„Čemu za maske izmetavati denar, ko je že itak vsak človek maskiran?“

„Zalka, vi ste pesimistinja!“

„Gotovo!“

„Ali ste nesrečni?“

„Saj vam je znano; zakaj vprašate!“

„No, ali vse se preboli.“

„Rana se zaceli, a obronek ostane!“

„Ko bi se morda omožili — — — čuti je bilo —“

„Smešno! Sovražim vse konvencionalne zakone. Koliko jih je snubilo — pa ne mene — moj denar.“

Molk. Mučno mi je bilo. Tako pikra ni bila Zalka, ko sem jo poznal — sedemnajstletno deklico, polno nad in življenja.

„In oče? Zdrav, kaj ne; zatopljen noč in dan v trgovino?“

Vzdihnila je bridko. Oči je dvignila proti stropu in videl sem ob njih polno brazdic na sicer še svežem obrazu. Orala jih je tragika življenja.

„Oče, moj Bog! Vse sloni na meni. Moj oče, oprostite — moj oče je — pijanec —“

„Sirota!“

„Ne — in da! Rada delam zanj, vse prenašam rada — kletve, oštevanje, prečute noči — vse radi njega, saj je moj oče —“

Vlak je obstal.

„Z Bogom.“

Odhitela je na peron. Pri oknu sem stal in gledal zamišljen to tragično bitje pa tiho šepetal: heroinja!

Drobnogled in drobni svet.

Spisal kanonik *Ivan Sušnik*.

(Dalje.)

Uporaba potapljalnih leč nam je razkrila v naravi raznih skrivnosti, o katerih se človeku poprej še sanjalo ni; med njimi zlasti življenje in delovanje bakterij. Samo ob sebi je umevno, da so izdelovalci drobnogledov tekmovali med seboj, kdo bode sestavil boljše in močnejše objektivne. Izkušali so doseči kolikor mogoče velike povečave. Nekatere nemške, zlasti pa angleške tvrdke, so napravile objektivne z zelo majhno goriščino razdaljo ($0.5-0.3\text{ mm}$) in z velikanskimi povečavami ($10-15.000$) v nadi, da jim bode drobnogled razkril novih tajnosti. Toda željenega uspeha ni bilo. Slike so bile v obzorju drobnogleda res znatno povečane, toda novih podrobnosti drobnogled ni pokazal. Da, celo nasprotno: nekateri objektivni z razmerno mnogo manjšimi povečavami so razkrivali več podrobnosti, nego drugi z izvanredno velikimi povečavami. Tako je bila teorija prof. Abbe-ja tudi v praksi potrjena; dokazano je bilo, da vzmožnost drobnogleda ni odvisna samo od njegove povečave, temuč v prvi vrsti od faktorjev, ki stvarjajo numerično odprtino. Ker imamo torej merilo za razno vzmožnost drobnogledov, odgovorimo na vprašanje: Kakšni so oni najmanjši predmeti, katere je mogoče z modernim drobnogledom še ugledati?

Svetloba se širi po sedaj splošno priznani undulacijski teoriji po silno majhnih etrovih valčkih. Ti valčki pa pri različnih barvah niso enaki. Najdaljše valčke ima rdeča

svetloba, najmanjše višnjevkasta. Tudi dolžino teh valčkov so veččaki preračunali. Valčki rdeče luči merijo $0.76\text{ }\mu^1$), valčki višnjeve svetlobe pa le $0.4\text{ }\mu$. Povprečna dolžina valčkov navadne bele svetlobe znaša $0.55\text{ }\mu$.

Ako spustimo solnčno svetlobo skozi zelo ozko špranjico in jo prestrežemo na belem zastoru, se nam pokaže razen tenke bele črte na obeh straneh več ali manj svetlih prog. Svetloba se ne širi samo premočrtno, temuč se ob ostrih robovih tudi odklanja na stran. Ta odklon je pa tem večji, čim tesnejša je omenjena špranjica. Da zmoremo pod drobnogledom prav tesne črte in špranjice še ugledati, mora imeti objektiv tako veliko odprtino, da sprejema tudi še obkrajne odklonjene svetlobne trakove. Izkušnja in pa račun sta pokazala, da postane pri špranjici, katere širjava je tolika kot znaša dolžina enega svetlobnega valčka, namreč $0.55\text{ }\mu$, odklon svetlobnih trakov pravokoten (90°). Da se morejo tudi ti odklonjeni svetlobni trakovi še sprejeti v objektiv, mora znašati njegova odprtina 180° . Tolika odprtina se pa praktično skoraj ne dá popolnoma izrabiti, zato tudi z navadnim objektivom s pomočjo naravnost vpadajoče svetlobe ni

¹⁾ Da je mogoče najmanjše predmete meriti, so si učenjaki navadno metrsko merilo še nadalje pomajšali. Milimeter so razdelili v tisoč delov in to tisočinko milimetra imenujejo mikromilimeter ali „mikron“ in ga označujejo z grško črko μ (mi).